

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНЕ ПОЗИЦІОНУВАННЯ МОНГОЛІЇ НА СВІТОВІЙ АРЕНІ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Аліна Гриценко, центр зовнішньополітичних досліджень НІСД

Проаналізовано основи зовнішньої політики Монголії та розвиток відносин із ключовими державами. Окремо висвітлено поточний етап і перспективи розвитку двосторонньої співпраці між Монголією та Україною, а також позицію Монголії щодо російсько-української війни.

Висновки

1. «Багатоопорна» зовнішня політика Монголії ґрунтується на концепті «третього сусіда», що передбачає пошук третьої сили, яка би допомагала державі балансувати між розташованими поряд КНР та РФ. Важливим завданням є диверсифікація торговельно-економічних зв'язків з метою послаблення залежності від цих обох країн.

2. Ключовими партнерами для Монголії, крім безпосередніх сусідів, залишаються США, Японія, Південна Корея. Останнім часом активізувалася співпраця з Туреччиною, Індією, а також із окремими країнами – членами ЄС, зокрема Францією.

3. Принцип постійного нейтралітету (тобто нейтралітету як в умовах війни, так і миру), якого Монголія офіційно дотримується з 2015 р., дає змогу балансувати між Китаєм та Росією, а також підтримувати дружні відносини з іншими країнами. Монголія, яка прагне розвивати зовнішньополітичні зв'язки з демократичними країнами, завдяки нейтралітету може також підтримувати стабільні відносини з Іраном, КНДР та іншими авторитарними режимами.

4. Офіційно Монголія дотримується нейтральної позиції щодо російсько-української війни та не підтримує санкції проти РФ. Однак опозиційні політичні сили та більшість населення схильні здебільшого засуджувати дії російського керівництва щодо України.

5. Перспективи двосторонньої співпраці між Україною та Монголією обмежені географічно та логістично. Проте багатообіцяючою є співпраця між державами на міжнародних майданчиках. Монголію також варто залучити до імплементації окремих пунктів Української формули миру, яку запропонував Президент України В. Зеленський, зокрема щодо ядерної та екологічної безпеки.

Сучасна Монголія демонструє приклад досить швидкої та успішної трансформації із колишньої соціалістичної держави на країну, яка динамічно розвивається, має багатопартійну політичну систему, ринкову економіку та відкриту зовнішню політику. Країна була змушена самостійно шукати можливості до виживання у найскладніший перехідний період після демократичної революції 1990 р., розпаду СРСР, різкого скорочення економічної допомоги з боку Росії, коли економіка Монголії опинилася на межі краху.

Монголія, що має важливе геополітичне та геостратегічне значення в Азії, перетворюється на арену відкритого або прихованого політичного та економічного суперництва між Росією, Китаєм, США, Японією, ЄС, Сполученим Королівством, Канадою, Республікою Корея та іншими державами. Підвищений інтерес до Монголії зумовлений, зокрема, тим, що вона входить до першої десятки країн світу за запасами природних ресурсів.

Сьогодні Монголія опинилась у складній ситуації в рамках невизначеного геополітичного та гео економічного середовища. Держава, яка не має виходу до моря, намагається проводити самостійну, «багатоопорну» зовнішню політику, спрямовану на підтримку збалансованих відносин із сусідніми Росією та Китаєм, а також розвиненими країнами Заходу та Сходу. Важливе місце у монгольській зовнішній політиці посідає концепція «третього сусіда».

Концепція «третього сусіда» та нейтральний статус

Після розпаду СРСР та стрімкого скорочення інтенсивності російсько-монгольських відносин на початку 1990-х років Монголія втратила колишні гарантії з боку Москви в галузі військової та економічної безпеки. Одночасно основним джерелом потенційних викликів і загроз для держави сприймався Китай, який, як вважалося, був здатен економічно (потенційно й політично) поглинути Монголію. У ситуації, що склалася, Монголія, проголосивши стратегію «багатоопорної» (*монг.* олон тулгуурт) зовнішньої політики, почала активно розвивати контакти з позарегіональними державами.

У рамках цієї стратегії основним стало поняття «третій сусід» (*монг.* гуравдагч херш). Спочатку під «третім сусідом» мали на увазі США. Нині, крім США, це поняття використовують щодо багатьох інших країн: Японії, Республіки Кореї, країн Євросоюзу, Канади, Австралії, Туреччини, Індії. Фактично «третіми сусідами» можуть вважатися всі без винятку держави, які не мають з Монголією спільних кордонів і водночас здатні врівноважити російський та китайський вплив. Але не всіх зовнішньополітичних партнерів, з якими Монголія розвиває відносини, тут називають «третім сусідом». Наприклад, стосовно Казахстану, Ірану, КНДР цей термін ніколи не вживався. Адже основний акцент монгольського зовнішньополітичного концепту традиційно зосереджений на відданості цінностям, притаманним демократичним країнам.

Варто звернути увагу на ще один важливий аспект зовнішньої політики Монголії – принцип «постійного нейтралітету», який передбачає дотримання нейтральності як під час війни, так і в мирний час¹. Одним із виявів політики нейтралітету є без'ядерний статус держави, підтверджений Договором про нерозповсюдження ядерної зброї, який Монголія підписала 1987 р., та Договором про всеосяжну заборону ядерних випробувань, підписаним у 1992 р. Поряд із цим, ціла низка національних юридичних актів, схвалених Великим державним хуралом (однопалатним парламентом), містить заборону щодо розміщення на території держави іноземних військ, транзиту іноземних військових контингентів. У цих національних документах також передбачено відмову від використання збройних сил для розв'язання спірних питань, нападу на інші держави, загрози силою або застосування збройних сил першим. Нейтралітет, зважаючи на геополітичне становище Монголії, є зручною стратегією та підтримує реалізацію концепції «третього сусіда». Цей принцип може потенційно перетворити державу на центр міжнародної дипломатії як майданчик для проведення форумів, конференцій та переговорів.

Про відносини Монголії з ключовими державами (КНР, РФ, США, Японією, Республікою Корея) йдеться у додатку.

Стан українсько-монгольських відносин та позиція Монголії щодо російсько-української війни

Двосторонні відносини між Україною та Монголією можна схарактеризувати як дружні, але водночас недостатньо інтенсивні. Українсько-монгольська співпраця, з одного боку, не обтяжена конфліктами, історичними ресентиментами й територіальними претензіями, однак, з іншого боку, вона слабо розвивається з огляду географічне розташування Монголії, яке унеможлиблює встановлення ефективної логістики між державами. Двосторонні економічні зв'язки залишаються на відносно низькому рівні, незважаючи на потенціал у таких галузях, як-от торгівля, інвестиції та сільське господарство. Протягом останніх років взаємодія між Україною та Монголією тривала здебільшого у дипломатичній площині та в межах роботи міжнародних організацій і форумів.

Проте останнім часом політична комунікація між державами дещо активізувалась. Зокрема, 2021 р. у Верховній Раді України було створено депутатську групу з міжпарламентських зв'язків з Монголією, а у Великому державному хуралі Монголії, відповідно, – міжпарламентську групу Монголія – Україна. Президент України Володимир Зеленський 2023 р. провів телефонну розмову з монгольським колегою Ухнаагійном Хурелсухом, який висловив співчуття щодо жертв повномасштабного російського воєнного вторгнення в

¹ Президент Монголії Цахіягійн Елбегдорж 2015 р. під час засідання Генеральної Асамблеї ООН офіційно оголосив про впровадження принципу «постійного нейтралітету» у зовнішню політику країни.

Україну. У січні 2024 р. відбулася розмова між міністром закордонних справ України Дмитром Кулебою та очільницею монгольського МЗС Батцецег Батмунхіїн, присвячена розвитку українсько-монгольських відносин. Сторони обговорили Українську формулу миру, запропоновану Президентом України В. Зеленським, та підготовку до Глобального саміту миру.

На офіційному рівні Монголія зберігає нейтралітет у війні Росії проти України. У цьому контексті Б. Батмунхіїн заявила², що Монголія, дотримуючись принципів миролюбності, відкритості, самостійності, багатопорності, глибоко стурбована «подіями, які відбуваються останнім часом». Міністерка закликала сторони «дипломатичним шляхом провести переговори, добровільно припинити вогонь і знизити напруженість». У цих заявах відбито фундаментальні принципи монгольської зовнішньої політики: дотримання нейтралітету у військових конфліктах, які не стосуються безпосередньо національних інтересів Монголії; утримання від підтримки будь-якої зі сторін конфлікту.

У квітні 2022 р. на позачерговому засіданні уряду Монголії було ухвалено рішення надати Україні 150 тис. дол. через Центральний фонд реагування на надзвичайні ситуації ООН та 50 тис. доларів – із Державного резервного фонду через Міжнародний рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця³.

З іншого боку, багато відомих політичних діячів опозиційної Демократичної партії, у т. ч. колишні президент країни Цахіягійн Елбегдорж, прем'єр-міністр Мендсайхани Енхсайхан, віце-прем'єр Даваадоржійн Ганболд, засудили війну Росії проти України як грубе порушення міжнародного права. Ц. Елбегдорж також закликав тувинців, бурятів та калмиків (монгольські народи, які мешкають у Росії) уникати мобілізації, пообіцявши притулок у Монголії⁴.

Прибічники Росії становлять меншість населення Монголії. Це переважно люди старшого покоління, які здобули російську освіту, регулярно дивляться російське телебачення і сприйнятливі до російської пропаганди.

Політика нейтралітету й інші зазначені факти полегшують подальшу співпрацю з Монголією насамперед у багатосторонніх форматах, зокрема в рамках ООН. Крім цього, існує можливість залучення цієї держави до імплементації окремих пунктів Формули миру Президента України, зокрема п. 1 – «Радіаційна та ядерна безпека», а також п. 8 – «Екологічна безпека». Просування ядерної безпеки відповідає інтересам Монголії як без'ядерної держави, котра активно відстоює на міжнародній арені дотримання режиму нерозповсюдження, підтримуючи міжнародні ініціативи з ядерного роззброєння, бере участь у роботі міжнародних організацій, таких як Міжнародне агентство з атомної енергії, для забезпечення мирного використання атомної енергії та контролю над ядерними матеріалами. Монголія прагнула брати участь у багатосторонніх переговорах щодо

² Див.: URL: <https://montsame.mn/mn/read/290778>

³ Див.: URL: <http://surl.li/qgyzm>

⁴ Див.: URL: <https://rus.azattyq.org/a/32051150.html>

врегулювання «північнокорейського» питання, що свідчить про її готовність докладати активніших зовнішньополітичних зусиль у вирішенні глобальних питань.

Екологічна тематика – також цілком перспективна сфера співпраці, адже вона не є політично чутливою. Монголія стикається з низкою серйозних екологічних проблем, які негативно впливають на довкілля та здоров'я населення. Серед них, наприклад, забруднення повітря, що призводить до високих рівнів шкідливих викидів та смогу; забруднення поверхневих вод та підземних водних ресурсів через роботу підприємств гірничодобувної промисловості та неефективне управління відходами; деградація ґрунтів та опустелювання; зміна клімату. Розв'язання зазначених екологічних проблем може бути фундаментом для ширшого співробітництва між Україною та Монголією у майбутньому.